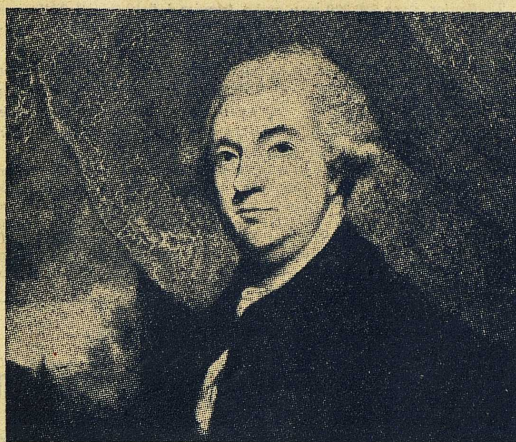

Tvåhundraårig dagbok litterär sensation

JAMES BOSWELL är känd som författare till Englands och kanske världens mest berömda biografi — boken om 1700-talskritikern och poeten Samuel Johnson, som nu säkert skulle vara bortglömd om han inte genom Boswells bok fått evigt liv som konversator, excentriker och i sin ängslan och ilska egendomligt fängslande människor. Biografen utkom första gången 1791, sju år efter Johnsons och fyra år före Boswells död; den har omtryckts i otaliga upplagor — ofta förkortade och bearbetade — och givit upphov till en hel kommenterande litteratur. Nu, år 1950, framträder Boswell än en gång som författare. Hans väldiga samling av manuskript har hittats — se redogörelsen på första sidan — och första delen av hans dagbok har nyss publicerats (*Boswell's London Journal*, Heinemann, pris 21 sh.). Här föreligger, skriver utgivaren, "det största och mest betydande fynd av engelska litterära manuskript som någonsin gjorts"; i det hela beräknas dagboken komma att omfatta ett femtital volymer och bli en enastående källa i fråga om engelskt samhällsliv för två hundra år sedan.

Vem var Boswell? De yttre data är inte märkvärdiga. Han var son till en skotsk godsägare och jurist — hans första ord till Johnson, som hatade skottar, var: "Jag kommer från Skottland, men jag kan inte hjälpa det", varpå Johnson svarade: "Ja, det gäller om de flesta skottar." Då han vägrade att läsa juridik, fick han resa till London för att — förgäves — söka en officersfullmakt vid gardet, och sedan delade han sitt liv mellan umgänge med societet, intellektuella och skökor i London, resor på kontinenten och stilla vällevnad på familjegodset och i Edinburgh. Dagbokens första del behandlar den tid i London (november 1762—augusti 1763) då Boswell genom uppvaktningar hos högtställda bekanta förberedde en officersbana och först kom i beröring med kretsen kring Johnson; han var då 22 år.

JAMES BOSWELL
Målning av sir Joshua Reynolds

Boswell var, heter det kort och bestämt i Nordisk Familjebok, "en ganska obetydlig person och därtill mycket fåfång". Det är en återklang av Macaulays berömda essä från år 1856. Genom sin obetydlighet och sin härmed sammanhängande parasitnatur blev Boswell en lysande biograf, skriver Macaulay; han återgav vad han såg och hörde utan förmåga att förgylla och förfälska. "Att han var en narr och en träkmåns, svag, fåfång, framfusig, nyfiken, pratig var uppenbart för alla som kände honom. Att han inte kunde tänka redigt, att han saknade kvickhet, humor och stil framgår av vad han skrev. Och dock läses hans bok på andra sidan Mississippi och under Södra korset och kommer troligen att läsas så länge engelskan existerar, vare sig som ett levande eller ett dött språk." Men Macaulays uppfattning har kritiserats; de flesta Johnsonkännare beund-

rar också Boswell. En så lysande biografi kan inte skrivas av en nolla, säger man. Bevisar inte Boswell genom den sin iakttagelseförmåga, sitt sinne för humor, sin goda smak? Var inte Johnsons vänskap ett bevis på att Boswell var intelligent eller åtminstone trevlig? Kan man inte ur biografen utläsa takt, generositet, känsla för storhet, en ambition i det goda? Några har genom studiet av biografen blivit Boswellianer i stället för Johnsonianer. Det är Boswell som är den store mannen, det är han som givit oss den märklige Johnson — tavlan är målarens verk, inte modellens.

Nu kan den gamla striden börja igen. Dagböckerna formar sig till ett självporträtt, ett av de mest i detalj utformade som historien känner. Att diskutera Boswells karaktär kan bli ett sällskapsnöje, en ganska anständig flykt från verkligheten. Ty i fråga om uppriktighet i teckningen av handlingar och känslor är boken exceptionell. Rousseaus "Bekännelser" är inte en dagbok, och de är trots allt ett försvar för författaren. Likheter med Pepys dagbok är stora, men hos Pepys, som är en än mindre komplicerad person, spelar det rena personskvallret större roll. Amiel: det är mera meditation än berättelse. Det är svårt att finna en motsvarighet till Boswells ohöljhet, egocentrism och allt omfattande nyfikenhet.

Den första frågan är varför Boswell med sina tendenser till lättja och slöhet kom att höra till de lilla fåtal som inte bara beslutar att skriva, utan också skriver en ordentlig dagbok. Själv kommer Boswell i den nu utkomna delen gång på gång in på den saken. Någon tanke på att publicera det skrivna eller delar därav hade han åtminstone till en början inte; dagboken skulle få läsas blott av en god vän i Skottland. Dess syfte var i första rummet uppförande; författaren skulle vänja sig vid koncentration och förbättra sin stil. "Vetskapen om att jag skall uppteckna mina handlingar kommer att göra mig ivrig att handla riktigt. Och den kommer, om jag gör något orätt, att förmå mig till beslut om bättring." Därjämte skall

dagboken roa både för ögonblicket och i framtiden. "Ofta har vi mera nöje av att återkalla behagliga händelser i minnet än vi hade av händelserna själva."

Detta är snarast en naiv variant av den klassiska motive-ringen för dagboksskrivning. Att Boswell på denna punkt följde de goda föresatser som han på andra områden ständigt bröt mot beror väl främst på att han var så belåten med sig själv och så road av sig själv. Den för existensen nödvändiga, hos många till ett minimum reducerade självtrivseln var hos Boswell en ständigt klar och värmande låga — inte en stor, orolig och aggressiv passion, men en stilla äktenskaplig lycka. Inte så att Boswell alltid var nöjd med sitt uppträdande, sitt utseende och sina handlingar; han hade till och med ansatser till självprövning och samvetsqual, om också inte av mera avancerad art. Men själva jag- eller individualitetskänslan var alltid angenäm; bönen om "kraft och mod att betrakta sin kropp och sin själ utan avsmak" hade han inte behov av. Han var, såsom dagboken ofta visar, trots alla erkända dumheter och felsteg i grunden övertygad om att han var trevligare än alla andra, att det fanns "en blomning" hos honom som andra saknade, att hans "naturliga sinne-lag" var nobelt. Han liknade de personer som ser sig i spegeln inte för att stoltsera över sin skönhet eller för att granska svagheter, utan av glädje över själva igenkännandet: "det är i alla fall jag." Detta är en förutsättning för dagbokens uppriktighet; den osärbare var inte rädd att blotta sig. Hos en mera problematisk person är en liknande uppriktighet knappast tänkbar — om den inte inbäddas i skryt eller teoretiserande försvar, som hos Rousseau eller Gide.

På ett mera ytligt plan saknade Boswell visst inte medvetenhet och förmåga av självkritik. Han kände med sig att han stundom uppträdde fjantigt och att han för att inhösta ett skratt var beredd att offra allt, "till och med sig själv"; ofta lovar han sig att prata mindre, att und-

vika en alltför familjär ton mot yngre och underordnade, att bli reserverad och allvarlig. Oåtkomlighet, hållning och värdighet är hans ideal — och enligt hans egen uppfattning kärnan i hans väsen. Då han under en tids sjukdom är tvungen att avstå från nöjen och god mat konstaterar han att den nödtvungna försakelsen uppmärksammar gnidighet och att han alltför mycket börjar glädja sig över de pengar han sparar. Efter sexuella débaucher — särskilt om de kostat mycket pengar — har han allvarliga självföreläuser. Men ångslan tränger aldrig djupt. Det är underligt, skriver Boswell, "att jag under en gudstjänst gör upp planer för att få tag i kvinnor, trots de mest ärliga religiösa känslor". Dock, det beror på hans "varma hjärta och livliga fantasi", som förenar lidelse och fromhet.

Boswells främsta laster var, det har redan antytts, vid denna tid fåfänga, snålhet och lidderlighet; på äldre dagar blev han också supig, kanske under inflytande av Johnson, som var en jämn och ihärdig konsument. Att göra intryck på andra, att vara lagom ödmjuk mot de finare och lagom nedlåtande eller oförskämd mot underställda hörde till sedereglerna. Trots ett underhåll från fadern på 200 pund om året prutade han gärna ned gattflickornas favörer från en shilling till sex pence; å andra sidan gav han någon gång en tiggare en slant och kände härvid mycken uppbyggelse. Hans förakt för de prostituerade — så starkt att det någon gång framkallade självförakt för att han sökte deras sällskap — tycks ha moraliskt motiverat hans sparsamhet mot dem.

En historia kan berättas som betecknande. Boswell ville gärna älska gratis, det var både billigare och finare. Han lyckades i fråga om en vacker aktriss; vid närmandet förvärvade han sig självförtroende genom att känna sig som "en ung och eldig elegant, arvinge till en stor förmögenhet som under sin glada tid i London söker få ett förhållande med det utsökta föremål för uppvaktning som en skådespelerska är". Förbindelsen blir passionerad, särskilt från fru Louisa sida — en natt på ett vårdshus i London hör till dagbokens glanspunkter — och kostar bara det nödvändiga i vin och logi; dock lånar Louisa vid ett tillfälle två pund utan att betala igen. Efter en tid blev Boswell "sjuk (gonorré), och vid misstanken att Louisa medvetet smittat honom bryter han på en gång fräckt och värdigt. Under sjukdomen kommer han på att Louisa är skyldig de två punden och att de skulle vara bra till arvode åt läkaren; i ett likaledes fräckt och värdigt brev kräver han återbetalning och får igen pengarna. Boswell är hela tiden orolig för att han varit hämndlysten och elak, men tröstar sig med att "jag blott offrat vid rättvisans altare" och att "jag klarat affären med två pund mer till godo än jag beräknat".

Boswell är, såsom redan efter Johnsonbiografin ofta sagts, högst "mänsklig" i ordets ena, mera olustiga bemärkelse. Då han misslyckas inser han det fåfängliga i all strävan, då han lyckas förstår han att framgången ~~är~~ dygden — och hela hans sätt att fungera ter sig lika rätt och rationellt. Efter genomläsningen av dagbokens första del, som ger en vida klarare bild än de tidigare skrifterna, känner man sig benägen att i mycket instämma med Macaulay. Den sympati som påstås komma då man på djupet lär känna en människa inställer sig inte, tvärtom. Men dagboken är lika fullt ett mästerverk i öppenhet och åskädlighet; den lär oss mycket, inte bara om engelskt 1700-tal, utan också om människan under alla tider.

HERBERT TINGSTEN

H. Kroner